

НЕКОЛИКО РЕЧИ О ЗНАЧАЈНОЈ КЊИЗИ ЗА ФУНДАМЕНТАЛНА ИСТРАЖИВАЊА

(Драгиша Бојовић, *Српска књижевност и Свето предање*.
Истраживања рецепције библијске и светоотачке књижевности,
Завод за уџбенике, Београд, 2019)

Недавно је из штампе изашла нова књига Драгише Бојовића, истраживача палеослависте, професора Филозофског факултета у Нишу и управника Центра за византијско-словенске студије, оснивача и управника Центра за црквене студије, која је веома интересантан пример једне синтезе, комплексног прилаза питању везе старе (српске) књижевности и Светог предања. Разматрани проблем је фундаменталан пре свега у перспективи разумевања средњовековног културног модела и његове структуре, важан је као контекст и уједно грађа многих уметничких и књижевних дела. Дакле, Свето Предање као сва она духовна блага у хармонији са Светом Писмом је својеврсна суштина старе (српске) културе, књижевности и уметности; може се рећи да између њих постоји трајна веза у духовном (теолошком), комуникационом и интертекстуалном погледу. Саставни елементи Светог Предања су развојне структурне компоненте и формуле свих средњовековних уметничких и књижевних реализација; одавде је очигледно текстуално и контекстуално присуство таквих елемената као што су, пре свега: Свето Писмо (библијска књижевност), излагања и формулисања православног веровања, канони и правила (Свети Сабори), списи светих отаца (патристичка књижевност), Света Литургија (укључујући житија светитеља и мученика), црквена и обичајна пракса, а такође сви остали изрази православне вере.

Ово рудиментарно тумачење трајне повезаности Светог Предања и старе (српске) књижевности прихватио је аутор књиге, обраћајући посебну пажњу на рецепцију библијске и светоотачке књижевности. Већ у уводу књиге, аутор се трудио да подвуче суштину ове везе, упућујући баш на Свето Писмо, Свету Литургију, Свете Очеве, констатујући да се „српска црквена књижевност, као и све православне књижевности у средњем веку, ослања на ове стубове Светог Предања, који се, опет, међусобно прожимају”. У том светлу веома добро се схвата и подела књиге

на три поглавља: *У свету Светога Писма*, *У свету Свете Литургије*, *У свету Светих Отаца*. Ова сегментација чини се једном очигледном и читљивом структуром интерференције, интертекстуалног односа Светог Предања и старе српске књижевности. Штавише, ова подела је одређена концепција која пружа могућност сагледавања једног проблема као целине. Веома важна и тачна примедба односи се на примерну богослужбену функцију житијних текстова кроз коју је неопходно посматрати у њима садржан библијски материјал.

У првом делу књиге разамтра се дубока садржајна и функционална веза старе српске књижевности са Светим Писмом. Показује се на пример једна симбиоза инкорпорираних јевађељских прича у житијном тексту, расправља се о строзаветној слици крста и његовој симболици, о рецепцији предања о светим и великим царевима, излажу се софиолошки, евхаристијски и други библијски контексти, мотиви и ликови. Подробно се испитују библијски елементи значајних српских текстова, ефикасно указују њихова значења и могућа асоцијативност; у светлу библијске егзегезе, кроз асоцијативно повезивање идеја, мотива, симбола објашњавају се суштинска значења појединих књижевних дела. Овде се приказују и такви библијски мотиви у књижевном тексту који на први поглед често остају неопажени у спектру другачијих лакше препознатљивих мотива и симбола, ово су на пример скоро неистражени мотиви из старозаветних књига малих пророка. Уз све то обраћа се пажња такође на присуство цитата и парафраза поука светих отаца – Григорија Богослова, Јефрема Сирина, Јована Златоустог, Јована Дамаскина и др. Ово поглавље књиге је веома занимљив и вредан опис посебне и трајне повезаности старе српске књижевности и Светог Писма; што је интересантније, указује се овде једна мрежа значајних и бројних библијских кодова који формирају књижевну нарацију.

Следећи део расправе је посвећен односу старе српске књижевности према богослужењу као духовном и културном феномену који је у средњем веку спајао све области живота и делатности српске заједнице. Ово је тачан приступ проблему, јер у чврстој и директној вези са богослужењем била је сва ондашња уметност – књижевност, сликарство, архитектура, музика итд. Интересантно се ова повезаност представља у односу на књижевност која – како подвлачи аутор – има двострук однос према богослужењу, пошто књижевни текстови улазе у богослужбени састав а уједно они су носиоци богослужбеног описа и нарације. Овде се разматра проблем богослужења у средњовековном граду, значај сакралне функције града на примеру сачуваних писаних извора; иницијална и финална формула житија, његов литургијски оквир, функција богослужбених елемената у тексту Стефана Првовенчаног; Доментијанов опис преноса

моштију светога Саве у светлу Христових празника (Божић, Цвети и Васкрс), дакле житијна слика једне култне праксе чија се структура састоји од новозаветних симбола и позајмица из богослужбене поезије. На крају се представља познати и функционалан симбол јабуке који се јако често користи у хришћанској књижевности где се везује за свету тајну причешћа, а овде се он разматра на примеру житијних текстова Константина Филозофа и Патријарха Пајсија.

Слично као први део књиге ово поглавље је веома савестан опис повезаности, комуникацијског и интертекстуалног потенцијала старе српске књижевности; аутор упућује на њену богослужбену суштину и функцију, експлорира низ мотива и симбола библијске и светоотачке провенијенције који су у српским житијама компоненти приповедања, темељни и функционализовани елементи наративне поруке.

У последњем делу расправе поставља се питање за патристичку књижевност и њен утицај на стару српску књижевност. Дакле, разматра се проблем рецепције светоотачког корпуса, посебна пажња се обраћа на његово истраживање према старој српској књижевности; овде је и начињен један преглед научне рефлексije на ову тему који изводи извесне закључке и постулате. Аутор приказује високу популарност Светих Отаца код Срба у срењем веку и идентификовани утицај Јована Лествичника, Јефрема Сирина, Григорија Богослова, Григорија Ниског, Дијадоха Фотичког, Кирила Александријског, Теодорита Кирског, Теодора Студита, Максима Исповедника, Јована Дамаскина, Григорија Паламе и других; даље он експонира могућност да се сачини инвентар патристичких позајмица, а такође истиче низ захтева као што је потреба: истраживања преко анализе тематско-мотивских вертикала (есхатолошке, софиолошке, евхаристијске, ареотолошке); описа трансформације библијских у патристичких мотива; испитивања утицаја појединих текстова на српске писце и превођења тих текстова на српскословенски језик; коначно разрађивања библиографије истраживањима патристичког наслеђа код Срба у коју би био увршћен опис рукописа и рукописних збирки које садрже бројне податке о делима Светих Отаца и њиховима поукама и словима. Осим општег проблема рецепције светоотачке књижевности у овом делу књиге представља се и предлог њеног истраживања, разматра се присуство списка Светог Максима Исповедника у српском средњовековном рукописном наслеђу, показује се коришћење патристичких цитата у српској црквеној књижевности и литерарна функционалност идеја садржаних у њима; обраћа се и пажња на једну Теодосијеву позајмицу из писма Василија Великог, шта је донекле важно, јер у науци није било до сада посебних истраживања рецепције дела Светог Василија Великог. На крају овог поглавља дат је пример списка Димитрија Кантакузина у који-

ма може да се препозна низ позајмљених светоотачких мотива, цитата, парафраза.

Овај део расправе је исто занимљиво и вредно излагање проблема односа патристичке и старе српске књижевности, штавише оно је не само опис ситуације него је у неком смислу наставак дискусије и предлог нове перспективе истраживања.

Књига се завршава обимним пописом литературе који може служити као преглед досадашњих студија, а уједно је основа за даље истраживање проблема повезаности старе српске књижевности и Светог предања. У неком смислу је овај попис иницијална библиографија истраживања библијског и патристичког наслеђа код Срба.

У закључку треба нагласити да је књига Драгише Бојовића веома вредан, озбиљан покушај целокупне презентације теме која у србистичким и палеославистичким студијама није често разрађивана. Треба такође обратити пажњу на чињеницу да је ова монографија резултат дуготрајног интересовања аутора за питања односа српске књижевности у средњем веку и Светог Предања, стога је она још један предлог истраживања рецепције библијске и светоотачке књижевности код Срба. Дакле, ослањајући се на своје вишегодишње научно искуство, аутор компетентно и посвећено изучава овај феномен, настојећи да се у средњевековном књижевном делу покаже три доминантна рецепциона нивоа којима се успоставља комуникација са литерарном традицијом: утицај Светог Писма (Старог и Новог Завета), Свете Литургије (богослужбене песме) и Светих Отаца (патристичких текстова).

Студија *Српска књижевност и Свето предање. Истраживања рецепције библијске и светоотачке књижевности* представља резултат јако добро осмишљеног истраживања у којем је коришћен репрезентативан, прилично обиман корпус старих српских текстова и које је урађено на основу релевантне литературе. Монографија је важан допринос научном – србистичком и палеославистичком – разматрању проблема рецепције библијске и патристичке књижевности код Срба, питања контекстуалног, комуникацијског и интертекстуалног потенцијала старе српске књижевности. Вреди нагласити да је ова књига писана разумљивим језиком и изузетно добрим стилем, због тога ће бити корисна и интересантна како за научнике, експерте, тако за шири круг читалаца.

Изабела Лис-Вјелгош²

Универзитет Адам Мицкјевич у Познању
Институт за словенску филологију – Пољска

² liswielg@amu.edu.pl